द्वेधो योगोविप्रेन्द्र! कीदृशः?। योगवेधौ समाचक्ष्व याभ्यां दुष्टमुपोषणम्। चतस्रोघटिकाः प्रातरुणोदयनिश्चयः। चतुष्टयविभागोऽत्र वेधादीनां किलोदितः। अरुणोदय वेधःस्यात्सार्द्धन्तु घटिकात्रयम्। अतिवेधोद्विघटिकः प्रभासन्दर्शनाद्रवेः। महावेधोऽपि तत्रैव दृश्यतेऽर्को न दृश्यते। तुरीयस्तत्र विहितोयोगः सूर्योदये सतीति"। अयमर्थः वेधातिवेधमहावेधयोगाश्चत्वारउपवासस्य दूषकाः। तत्र रवेः प्रभासन्दर्शनात्पूर्व्वं सार्द्धघटिका त्रयमेकादश्या व्याप्तं ततः प्राचीने घटिकार्द्धे अरुणोदयसम्बन्धिनि दशमीसद्भावे वेध इत्युच्यते। यदा सूर्य्यदर्शनात्पूर्व्वं घटिकाद्वयमुपरितनमेकादशीव्याप्तं पूर्व्वं तु घटिकाद्वयं दशमीव्याप्तं तदाऽतिवेध इत्युच्यते। यदा सूर्य्योदयस्य दर्शनादर्शनसन्देहकालमेकादशी व्याप्नोति ततः प्राक् कृत्स्नोऽरुणोदयकालो दशमीव्याप्तस्तदा महावेधः। यदा सूर्य्योदये स्पष्टे सति पश्चादेकादशी प्रवृत्ता ततः प्राच्यामुदयवेलायां दशमी विद्यते तदा योगशब्देनाभिधेयोदोषोभवति। स च वेधाद्यपेक्षया तुरीयोभवतीति। नन्वरुणोदयात्पूर्व्वमपि यदि मध्यरात्रानन्तरं दशमीकला विद्यते तदा नोपवासस्तदभावे तूपवासः कर्त्तव्यः। तथा च स्मृतिः "अर्द्धरात्रात्परा यत्र एकादश्युपलभ्यते। तत्रोपवासः कर्त्तव्यो न तु वै दशमीकलेति"। अतोयथानिर्दिष्टेभ्य स्त्रिभ्योऽन्योऽपि कश्चिद्वेधोऽस्तीति चेत् मैवम्। अर्द्धरात्रवेधोऽपि यदा वर्ज्यस्तदा किमु वक्तव्यम् अरुणोदयवेध इति वक्तुमर्धरात्रवेधउपन्यस्तो न तु वेधाभप्रायेण। तदेव ब्रह्मवैवर्त्ते गौणत्वेन स्पष्टीकृतम्। "अर्द्धरात्रेतु केचिद्विद्वद्भ्यो वेध इष्यते। अरुणोदयवेलायां नावकाशो विचारणे। कापालवेध इत्याहुराचार्या ये हरिप्रियाः! न तन्मम मतं यस्मात्त्रियामा रात्रिरिष्यत"इति। य एते वेधातिवेधमहावेधयोगाःपूर्व्वमभिहितास्तेषु त्रयोऽरुणोदयवेधाद्यवर्त्तउदयवेधः। तच्चोदयवेधस्तुखोऽप्याह "उदयोपरिविद्धा तु दशम्यैकादशी यदा। दानवेभ्यः प्रीणनार्थं दत्तवानुपवासन इति"। स्मृत्यन्तरेऽपि। "दशम्याः प्रान्तमादाय यदोदेति दिवाकरः। तेन स्पृष्टं हरिदिनं दत्तं जन्मान्तराय त्विति"। पञ्चदशनाडीवेधस्तु स्कन्दपुराणे दर्शितः "नागोद्वादशनाडीभिर्दिक् पञ्च दशभिस्तथा। धूर्तोऽष्टादशनाडीभिर्दूषयत्युत्तरान्तिथिमिति"। तदेव वेधत्रयं निरूपितम्। तत्र पञ्चदशनीडीवेधस्य वेधान्तरस्य च विषयव्यवस्था निगमे दर्शिता। "सर्वप्रकारवेधोऽप्युपवासस्य दूषकः। सार्द्धसप्तमुहूर्त्तस्तु वेधोऽयं बाधते व्रतमिति"। सर्व्वप्रकार इत्यत्र प्रकारशब्देन कलाकाष्ठादयोवेधातिवेधादयो वा गृह्यन्ते नात्र तिथ्यन्तरवत्त्रिमुहूर्त्तत्वं वेधेऽपेक्षितं किन्तु लवकलाकाष्ठादिकमपि ग्राह्यम्। तदुक्तं नारदीये। "लवादिवेधे विप्रेन्द्र! दशम्यैकादशीं त्यजेत्। सुराया बिन्दुना पृक्तं गङ्गाम्भ इव निर्मलमिति"। स्कन्दपुराणेऽपि "कलाकाष्ठादिगत्यैव दृश्यते दशमी विभो,। एकादश्यां न कर्त्तव्यं व्रतं राजन्! कदाचनेति"। स्मृत्यन्तरेऽपि। "कलार्द्धेनापि विद्धा स्याद्दशम्यैकादशी यदि। तदाप्येकादशीं हित्वा द्वादशीं समुपोषयेदिति"। सोऽयं कलाकाष्ठादिवेधोऽरुणोदये सूर्य्योदये च समानः। तत्रारुणोदयवेधोवैष्णवविषयः। तच्च गारुडपुराणे विस्पष्टमवगम्यते। "दशमीशेषसंयुक्तोयदि स्यादरुणोदयः। नैषोपोष्यं वैष्णवेन तद्दिनैकादशीव्रतमिति"। वैष्णवेन सपञ्चरात्रादिवैष्णवागमोक्तदीक्षां प्राप्तोवैष्णवः। अत एव स्कन्दपुराणे वैष्णवस्वरूपमभिहितम् "परामापदमापन्नोऽहर्षे वा समुपस्थिते। नैकादशीन्त्यजेद्यात्तु यस्य दीक्षाऽस्ति वैष्णवी। समात्मा सर्व्वजीवेषु निजाचारादविच्युतः। विष्णुर्पिताखिलाचारः स हि वैष्णव उच्यते" इति। विष्णुपुराणेऽपि। "न चलति निजकर्मणोयः समसतिरात्मसुहृद्विपक्षपक्षे। न हरति न च हन्ति कञ्चिदुच्चैः सितमनसं तमवेहि विष्णुभक्तमिति"।

यथोक्तगुणसम्पन्नो वैष्णवदीक्षां प्राप्तोयस्तं प्रति तिथिवेधोनिर्णीयते। एकादशी द्विविधा अरुणोदयवेधवती शुद्धाचेति। तत्र वेधवती सर्व्वा त्याज्या। "तद्दिनैकादशीव्रतमिति" गारुडपुराणे सामान्येन प्रतिषेधात्। विशेषतस्तु संपृक्तादिभेदेन प्रतिषेधोद्रष्टव्यः य एते वेधातिवेधमहावेधयोगाख्यादोषाः पूर्वसूक्तास्तेषु सत्स्वेकादशी संपृक्तसंदिग्धसंयुक्तसंकीर्णनामभिर्व्यवह्रियते। अरुणोदयस्य प्रथमघटिकायां दशमीसद्भावे वेध इत्युक्तः। स च द्विविधः। घटिकाप्रारम्भे कृत्स्नघटिकायां च दशमीवृत्तिभेदात्। तत्र प्रारम्भमात्रदशमीयुक्तैकादशी संपृक्तेत्युच्यते। कृत्स्नघटिकावर्त्तिदशमीसद्भावयुक्तैकादशी सन्दिग्धा। अरुणोदयप्रथमक्षणादधोदशमीव्याप्तिरतिवेधवादुपेतैकादशी संयुक्तेत्युच्यते। सूर्य्यमण्डलदर्शनसन्देहवेलायां दशमीसद्भावे महावेधः तद्यु-